Využití aktivizačních metod ve výuce na střední škole s důrazem na společenské vědy

Blok: Ucelený přehled aktivizačních metod

Doc. Ing. Lubor Lacina, Ph.D.

Mendelova universita v Brně
Provozně ekonomická fakulta
Ústav financí

Email: lacina@mendelu.cz

Cíl workshopu

Cílem workshopu je rozšíření a prohloubení znalostí pedagogů v oblasti aktivizačních metod a současně posílení schopnosti jejich používání ve výuce.

Kniha Aktivizační metody ve výuce – příručka moderního pedagoga patří do lektorského kufříku moderního učitele. Přínos aktivizačních metod spočívá ve snaze přeměnit pasivní studenty (posluchače) v rovnocenné partnery, kteří se přímou zkušeností (svojí aktivizací) naučí mnohem více než při jednostranném použití tradičních frontálních výukových metod. Aktivizační metody proto kladou důraz na samostatné řešení problémů, týmovou práci, diskusi a kooperaci s pedagogem, což vede k vyšší participaci studentů na výuce. V knize najdete ucelený přehled aktivizačních metod, které autoři popisují jak teoreticky, tak především z praktického pohledu. Kniha tak obsahuje příklady z praxe, praktické návody a doporučení k realizaci jednotlivých metod.

Význam aktivizačních metod

- Větší zájem studentů o probíranou tématiku, více je zapojit do procesu vzdělávání.
- Zábavnější vzdělávání.
- Z pasivních posluchačů vytvořit aktivní spolupracovníky.
- Spolupráce studentů navzájem.
- Rozvíjení různých dovedností.
- Vzájemné poznávání.

Členění aktivizačních metod dle:

- **Náročnosti přípravy.**
- **Časové náročnosti** samotného průběhu ve výuce.
- **Zařazení do kategorií**.
- **Účelu a cíli použití ve výuce.**

Základní rozdělení aktivizačních metod

- PROBLÉMOVÉ VYUČOVÁNÍ
- HRY
- DISKUSNÍ METODY
- SITUAČNÍ METODY
- INSCENAČNÍ METODY
- SPECIÁLNÍ A DALŠÍ METODY

Problémové vyučování

- Základ všech aktivizačních metod.
- Vede k tvořivosti při osvojování nových poznatků.
- Vyžaduje aktivitu, produktivní myšlení a samostatnost studentů.
- Základ vědeckého zkoumání skutečnosti.
- Vhodné je libovolné učivo, které se musí metodicky **upravit**, zjednodušit a vytvořit model reálné situace!
- Student si při řešení musí uvědomit:
  - Které údaje jsou dané a co k vyřešení problému chybí.
  - Jak lze hledané údaj zjistit.
  - Jak využít zjištěné údaje.
  - Jak výsledky problému interpretovat.

Příklady problémových otázek

- Proč …
- Jak bys vysvětlil…
- Dokaž …
- Jak souvisí …
- Čím se liší …
- Urči …
- Jaký je základní rozdíl …
- Co je příčinou …
- Srovnej …
- Popiš …
- Které společné znaky …
- Jak lze použít …

Progresivně stupňované úlohy

- Doplnit neúplný text.
- Uspořádat nezvyklé sestavení faktů a vytvoření celku.
- Najít a opravit úmyslnou chybu v zadání.
- Vyčlenit údaje, které do úlohy nepatří.
- Zodpovědět záporně postavenou otázku a převést ji na kladnou.
- Vymyslet větu, vyprávění, příklad, co řeší nějakou situaci.
- Vybrat správné řešení ze dvou, tří řešení.
- Pořídit důkaz k určité definici a uvést příklad na porušení této definice.
- Najít princip předloženého schématu.
- Navrhnout možná řešení určité úlohy.
- Objevit problém za spolupráce s ostatními žáky.
- Samostatně objevit problém, formulovat ho, hypotézy a zdůvodnit řešení.

Typy problémové vyučování

- **Analýza případové studie**
- **Metody heuristické**
- **Metoda černé skříňky**
- **Metoda konfrontace**
- **Metoda paradoxů**
- **Úloha samostatně sestavovaná**
- **Úloha na předvídání**

HRY

Hra je jedna ze základních forem činnosti člověka, pro niž je charakteristické, že je to svobodně zvolená aktivita, která nesleduje žádný zvláštní účel, ale cíl a hodnotu má sama v sobě.

Dělení her:

- **Neinterakční hry** – Každý hráč hraje sám za sebe, výsledek není závislý na spolupráci, vzájemném ovlivňování jednotlivých hráčů.
- **Interakční hry** – Hráči na sebe vzájemně působí (vědomě i nevědomě, zaměřeně i nezaměřeně), komunikují, vzájemně se dorozumívají a svým jednáním a postupy se ovlivňují.

Metodická příprava hry

a) Vytyčení cílů.
b) Diagnóza připravenosti žáků.
c) Ujasnění pravidel hry.
d) Vymezení úlohy vedoucího hry.
e) Stanovení způsobu hodnocení.
f) Zajištění vhodného místa.
g) Příprava pomůcek, materiálu, rekvizit.
h) Určení časového limitu hry.
i) Promyšlení případných variant hry.

Diskusní metody

- Diskuse je taková forma komunikace pedagoga a žáků, při níž si účastníci navzájem vyměňují názory na dané téma, na základě svých znalostí pro svá tvrzení uvádějí argumenty, a tím společně nacházejí řešení daného problému.
- Učí komunikaci, umění vnímat a naslouchat ostatním.
- Diskuse pedagogovi poskytuje zpětnou vazbu.
- Diskuse musí být dobrovolná a spontánní.
- Umění řídit diskusi spočívá ve správné formulaci a kladení otázek.
- Pedagog musí znát dokonale téma diskuse a je přirovnáván k režisérovi.
- Pedagog uzavírá diskusi!

Diskusní metody

- **Brainstorming**
- **Brainwriting**
- **Phillips 66**
- **Gordonova metoda**
- **Hobo metoda**
- **Metoda cílených otázek**
- **Metoda konsensu**

Příklady diskusních otázek

- Startující otázka
- Uzavřené otázky
- Otevřené otázky
- Provokativní otázky
- Přímé otázky
- Doplňující otázky
- Otázka zjišťovací
- Otázka na pozorování
- Otázka problémová
- Otázka na posouzení situace
- Otázka rozhodovací
- Otázka řetězová
- Otázka nejasná
- Sugestivní otázky

Brainstorming

- Cílem je produkce nových myšlenek.
- Heterogenní skupina.
- Využívá se asociací, bez přípravy studentů.
- Zásady:
  - Princip zákazu kritizování.
  - Rovnost účastníků.
  - Princip úplné volnosti nápadů.
  - Princip kvantity před kvalitou.
  - Vzájemná návaznost – kombinace, asociace.
  - Princip ztráty autorského práva nápadu.
  - Pohodové, klidné prostředí.
- Postup?

Brainwritting

- Písemná obdoba Brainstormingu.
- Problém se analyzuje ve skupinách, řešení se píší, kolují.
- Vyhodnocení se provádí společně s učitelem.

Philips 66

- Brainstorming na větší počet žáků.
- Skupinky po 6, kde probíhá 6 minutová diskuse.
- Vedoucí skupin se sejdou a diskutují.
- Závěrečné řešení opět provádí učitel.

Gordonova metoda

- Cílem je vytvořit jedno, úplně nové, originální řešení.
- Začíná se obecným problémem, který se postupně zužuje.
- Nikdo až do konce diskuse neví jaký problém se řeší.

Hobo metoda

- Důležitá je samostatná studijní etapa studentů (2x písemná příprava).
- Lektor rozdělí studenty do skupin.
- Skupinová diskuse (referáty autorů a oponentů řešení).
- Závěr se písemně předá učiteli.
- Pak probíhá diskuse v plénu.

Metoda cílených otázek

- Cílem je formulace jasných a přesných odpovědí na otázky.
- Studenti musí odpovídat jen kladně nebo záporně (hlasováním).
- Musí mít také dostatek znalostí k řešení daného problému

Metoda kosenzu

- Výběr několika vhodných typů - skupina je tvořena rozmanitými studenty.
- Diskuse probíhá pouze ve vybrané skupině, ostatní sledují vývoj diskuse.
- Na závěr by mělo dojít ke sjednocení návrhů, ke konsensu.

Situační metody

- Cílem situačních metod je uvést žáky do situace, ve které se musí rozhodnout.
- Problémová situace musí být přehledná, řešitelná, přiměřená a vhodná.
- Situační metoda může být použita ve všech fázích vyučování.

Typy situačních metod

- **Metoda rozboru situace**
- **Metoda konfliktní situace**
- **Metoda incidentu**
- **Metoda postupného seznamování s případem**
- **Bibliografické metody**

Zprostředkování situace

- **Textová podoba**
- **Audio ukázka**
- **Video ukázka**
- **Počítačová podpora**

- Studenti dostanou všechny informace k řešení problému.
- Studenti si musí chybějící informace doplnit, opatřit.

Metoda rozboru situace

- Studenti dostanou charakteristiku problémové situace.
- Analyzují podmínky a příčiny vzniku situace.
- Může být diskuse v plénu, usiluje se o jednoznačný závěr.

Metoda konfliktní situace

- Řeší se dějově jednodušší spor (konflikt mezi lidmi).
- Diskuse nemusí vést k jednoznačným závěrům
- Pedagog nesmí dopustit domýšlení podmínek
- A neměl by hodnotit správnost řešení.

Metoda incidentu

- Pedagog řekne stručnou zprávu (situaci).
- Studenti pomocí dotazů na konkrétní osoby získávají informace pro hlubší analýzu, stanovení příčin a navržení potřebných opatření.
- Na závěr následuje zhodnocení řešení a příčin, zabránění vzniku.

Metoda postup. seznamování se

- Informace jsou sdělovány postupně, v stádiích.
- Předložení několika možných variant řešení.
- Studenti rozhodují optimální řešení.
- Formulace zadání situace, které neobsahuje všechny nezbytné a důležité informace k případu.

Inscenační metody

- Někdy se také nazývají metody hraní sociálních rolí.
- Tyto metody jsou náročné na čas a přípravu.
- Cílem je naučit se novým formám a způsobů chování a jednání.

Dělí se na:

- **Strukturní inscenace**
- **Nestrukturní inscenace**
- **Mnohostranné hraní úloh**

Strukturní inscenace

- Všichni dostanou popis výchozí situace, své role nebo úkolu.
- Studenti jsou rozděleni na účinkující a pozorovatele.
- Role nesmí být rozvedeny do dialogů.
- Jde o obsahové, verbální a afektivní ztvárnění role.

Nestrukturní inscenace

- Účastníci dostanou pouze výchozí situaci.
- Počet herců je malý (2 – 3 osoby).
- Trvání 5 – 20 minut.
- Jsou kladeny vyšší požadavky na dovednosti studentů.
- Inscenace má improvizovaný charakter.

Mnohostranné hraní rolí

- Rozdělení do skupin podle počtu rolí.
- Všichni studenti jsou zapojeni do inscenace.
- Každý účastník zná pouze svoji roli.
- Výhodná je práce skupin v oddělených místnostech.
- Po skončení hraní se výsledky projednávají v plénu.
- Časová náročnost realizace + vyhodnocení.
- Menší přehled učitele o průběhu inscenací.
- Lze zapojit studenty do role pozorovatelů.

Speciální metody

- Jsou to většinou kombinace předešlých metoda a specifické případové metody.
- Patří sem:
  - **Balík došlé pošty**
  - **Projektová výuka**
  - **Icebreakers**
  - **a další…**

Tvorba, přizpůsobení a zavádění metod

- Plně v kompetenci pedagoga učitele.
- Pouhé převzetí již vyzkoušených a publikovaných metod.
- Převzetí publikované metody, její rozšíření a přetvoření.
- Vymýšlení zcela nové metodiky, tzv. tvorba „scénářů“ a speciálních pomůcek, je velice náročná a to jak časově, tak intelektuálně.

Seznam použité literatury

- KOTRBA, T. - LACINA, L. Aktivizační metody ve výuce - Příručka moderního pedagoga. 2., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2011. 185 s. ISBN: 978-80-87474-34-1
- KOTRBA, T. - LACINA, L. Praktické využití aktivizačních metod ve výuce. Brno: Barrister & Principal, 2007. 188 s. ISBN: 978-80-87029-12-1.
- JANKOVCOVÁ, M. *Aktivizující metody v pedagogické praxi středních škol.*1.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 152s. ISBN 80-04-23209-4.
- JECHOUT, M. *Metody problémové výuky* Praha: Institut pro výchovu vedoucích pracovníků ministerstva průmyslu ČSR, 1981. 113s.
- MAŇÁK, J. *Psychologické a pedagogické aspekty problémového vyučování se zvláštním zřetelem k vzdělávání dospělých.* Brno: Chepos, 1979. 27s.
- MOŠNA, F. – RÁDL, Z. *Problémové vyučování a učení v odborném školství.* 1.vyd. Praha: PedF UK Praha, RB-PRESS, 1996. 96s. ISBN: 80-902166-0-9.
- OURODA, S. *Oborová didaktika.* 1.vyd. Brno: MZLU, 2000. 118s. ISBN: 80-7157-477-5.
- ŠUBRTOVÁ, Z. *Diskusní metody ve výuce dospělých.* 4.vyd. Praha: Dům techniky ČVTS, 1975. 68s. 60-590-75.